

A válogatás alapján a kifejezésmód, stílus, hangnem felől közelítve is megfigyelhetjük a szövegek változatosságát. A levél műfajában például találunk az antológiában hivatalos, félhivatalos, személyes és érzelmeiktől telített írást is. A fennkölt, túlaradó, bonyolult, többszörös alárendelésű körmondatoktól a könnyed, hangulatfestő ábrázolásokon át a letisztult, tömör, tárgyilagos kifejezésmódig mindenre találunk példát. A költők, mint például Berzsenyi, Ányos stb., dicsőítő módon, nagy párosszal verselték meg a család jelentős tagjait. Ugyanakkor találkozhatunk a szemelvények közt kifejezetten kritikus hangvételű szövegekkel is, mint például *Joseph Haydn levele Genzingernéhez* vagy az *Esterháza lerása*.

A közölt szövegek tanúsága szerint a 17. század végén szembetűnő a törekvés a táji szélsőségektől mentes, kiegyenlítettebb nyelvhasználati típus kialakítására. Látható az is, hogy a 18. század elején a magyar szó- és kifejezéskészlet viszonylag szegényes volt, jobbra latin terminológiai megfelelőket találunk, és nem beszélhetünk szókészleti, frazeológiai, mondatszemantikai, stilisztikai normarendszerről. A hang-, alakotani és helyesírási normarendszer is csupán a legműveltebbek körében volt ismeretes. Megfigyelhető, hogy a 18. század második felében az írók többnyire táji elemeket őrző beszélt nyelven írtak. Ám egyúttal az írott nyelvi egységesülés is halad előre, és a szerzők többsége az egységes irodalmi nyelv létrehozásán fáradozik. A közzétett írások tükrében érdemes lenne megvizsgálni az Esterházy család szerepét az irodalmi nyelv és a sztenderdizálódás kialakulásában, és még ha nem is tudatos nyelvművelőként tevékenykedtek, de írásaik és az általuk ösztönzött írások révén bizonyára hatott az ezekben használt eszközkészlet.

Mint említettem, a magasabb írásbeliség megnyilvánulásai mellett nem írói igényű köznyelvi szövegekkel is találkozunk a kötetben. Az irodalmi szövegek erősen hozzájárultak a köznyelv kialakulásához a korban zajló nyelvi folyamatok eredményeképpen. Érdemes lenne a fentiek tükrében is megvizsgálni a közölt szövegeket. Néhány a lehetséges szempontok közül: az irodalmi nyelv kialakítását előbbre vivő írók hogyan viszonyultak a tájnyelvi elemek irodalmi szintre emeléséhez; mi az irodalmi és köznyelv viszonya; megjelenik-e valamilyen sajátos nyelvi attitűd a szövegekben, melyek a nyelvi igényesség jegyei; milyen formában jelentkeznek a korstílusok meghatározó jegyei; számolhatunk-e a hagyomány, az újítás és a szellemi élet külföldi hatásaival. A szókincs jellegét kutatva a lexikai elemeket is érdemes különböző szempontok (pl. tulajdonnevek, terminológia, tájnyelvi szavak) szerint csoportosítani. Vajon mennyire rajzolódnak ki a különféle típusú szövegváltozatokból az egyedi stílusjegyek?

A kötet jelentőségét elsősorban abban látom, hogy a szövegek együttes közreadásával a szerkesztők egy olyan egységet hoztak létre, amely időben előrehaladva mutatja az állandóságot és a visszatérő elemekben a változást. Pillanatfelvételeket kapunk egy főúri dinasztia kétszáz éves történetén keresztül a korabeli írásbeliség megnyilvánulásának változatos formáiról, irodalmi és nem irodalmi vonulatairól. Bár a szövegek közlésmódjának különbözősége, valamint a terjedelmesebb írások rövidítése miatt közvetlenül nem végezhetők el bizonyos grammatikai vizsgálatok, a lehetséges kutatási témák kijelölésében és a koncentrált áttekintésben egyaránt hasznos ez a gyűjtemény. Szerteágazó képet kapunk az adott időszak nyelvi, stílusbeli gazdagságáról az Esterházy családhoz kapcsolódó szövegeken keresztül. Nem egyes részterületek kiemelése és alapos bemutatása volt a cél, hanem az arányokra ügyelve a magyar művelődéstörténetben betöltött jelentőség érzékeltetése. További kutatások jó kiindulási pontja és ösztönzője lehet a kötet, amely egyben jól példázza a különböző tudományterületek összekapcsolásának a szükségességét.

Kiss Margit

tudományos munkatárs
MTA Irodalomtudományi Intézet

Vilmos Bárdosi–María Isabel González Rey: Dictionnaire phraséologique thématique français–espagnol. Diccionario fraseológico temático francés–español. Lugo, Editorial Axac, 2012. 364 lap

Szerencsés dolog az, ha két nemzetközi híró és hasonló szellemiségű kutató egymásra talál. Bárdosi Vilmos és María Isabel González Rey esetében pontosan ez történt: kettejük – egy konferencián induló – szakmai együttműködésének eredményeként született meg e tematikus szótár. María

Isabel González Rey a Santiago de Compostela-i Egyetem rektorhelyettese és a Bölcsészettudományi Kar dékánja, valamint számos francia, illetve spanyol frazeológiával kapcsolatos cikk szerzője. Érdeklődési területei közé tartozik az idiómák kutatása és az idegennyelv-oktatásban betöltött szerepük. Jóllehet szerzőtársát, Bárdosi Vilmost, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Romanisztika Intézetének igazgatóját és az ELTE Francia Nyelv és Irodalom Tanszékének volt vezetőjét magyar nyelvészkörökben nem kell bemutatni, érdemes azért hangsúlyozni, hogy eddig összesen 18 szótár elkészítésében vett részt szerzőként, társszerzőként vagy főszerkesztőként, tankönyvből pedig 9 kapcsolódik a nevéhez. Ilyen szakmai tapasztalattal a háttérben nem csoda, ha ez a tematikus francia–spanyol szótár gondosan felépített és gazdag tudásanyagot kínál – méghozzá felhasználóbarát módon – a francia és a spanyol nyelv tanulói és beszélői számára.

A Bárdosi Vilmos nevéhez fűződő francia frazeológiai szótárprojekt tekintélyes múltra tekint vissza: 1986-ban jelent meg ugyanis az első ilyen jellegű szótár a Tankönyvkiadó gondozásában *De fil en aiguille. Les locutions françaises : recueil thématique et livre d'exercices – Kalandozás a francia szólások világában* címmel. Ezt követte 1997-ben, a Corvinánál az átdolgozott, kibővített kiadás, amely *Francia–magyar szólásszótár. Tematikus gyűjtemény és gyakorlókönyv* címen került az olvasók kezébe, majd 2010-ben a Tinta Kiadó a *Francia–magyar tematikus szólásszótár. Szólamagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal* című referenciaművel örvendeztette meg a téma iránt érdeklődőket. A szótár anyaga azonban nemcsak itthon futott be szép karriert, hanem külföldön is: Németországban Stefan Ettinger német frazeológus nevéhez köthető a több kiadást is megért francia–német szótár,¹ 2002-ben pedig az orosz közönség számára vált elérhetővé ugyanezen szótár francia–orosz adaptációja.² Ez utóbbi kötetek gerincét a Bárdosi-féle szótár francia törzsanyaga adja, a magyar részeket pedig természetesen a megfelelő nyelvre ültették át.

A szerzők Voltaire gondolatát választották mottóul: „Azok a leghasznosabb könyvek, amelyek felét az olvasó írja: továbbfűzi a gondolatokat, melyeknek csíráját élébe tárják” (ford. Réz Pál). Talán különös választásnak tűnik ez az idézet egy szótár elé, ebben az esetben mégis találó, hiszen a szócikkeket nézegetve az olvasó nem állja meg, hogy tovább ne lapozzon, rácsodálkozva a két nyelv közötti hasonlóságokra és különbségekre. Már a borító is mosolyt csal az arcunkra, mivel Spanyol- és Franciaország térképe alatt mintegy „egymásra mutat” két kifejezés: *despedirse a la francesa* és *bâtir des châteaux en Espagne*. Spanyol–francia viszonylatban működik a szójátek (ha magyarul nem is): spanyolul *franciásan búcsúzik*, aki köszönés nélkül távozik, franciául pedig *Spanyolországban épít kastélyokat az, ki légvárakat épít*. A szócikkeket kikeresve érdekes történelmi magyarázatot kapunk a jelenségre. Az első esetben a franciák és az angolok hosszas háborúskodásaira és a hadifogságból való sikeres szökésekre vezethető vissza, hogy kölcsönösen a másik néphez társítják a „lelépés” fogalmát. Így jött létre franciául *a flier à l'anglaise* (angolosan távozik) kifejezés, és úgy tűnik, hogy a spanyolok is az angolok nézőpontjával azonosultak (*to take French leave*) – ahogy a magyarok is. A második kifejezés azért született meg, mert a francia lovagok gyakran olyan várakat kaptak szolgálataikért cserébe, amelyek távoli, esetleg még mór kézen lévő földeken voltak, azaz nagyon nehezen lehetett valóra váltani ezeket a jutalmakat: a vár csak ábránd maradt.

A már jól bevált tematikus rendbe szedett szócikkek a történelmi adalékokon kívül számos praktikus információt tartalmaznak. A vastag betűvel kiemelt kifejezések előtt szerepelnek a stílusértékre és a gyakoriságra utaló rövidítések. Ezeket meglévő szótárak, például a *Le Petit Robert* alapján határozták meg, de vitás esetekben nyelvelvi beszélőket is megkérdezték. Fontos újítás a gyakoriság internetalapú, tájékoztató jellegű meghatározása. A kifejezés után álló csillagok száma a kereső által kihozott találatok számát mutatja 4 fokozatban: ezek alapján a 3–4 csillagot kiérdemlő kifejezéseket bátran használhatjuk, hiszen 1000-nél, illetve 5000-nél is több találat volt rájuk. Megjegyzendő azonban, hogy ezekkel a találati számokkal csínján kell bánni, hiszen gyakran előfordul, hogy ugyanarra a helyre több hivatkozás is mutat, azaz több „útvonalon” is el lehet ugyanoda jutni, ettől azonban nem lesz valóban gyakoribb egyik vagy másik kifejezés. (Arra nem térnek ki a szerzők

¹ Bárdosi, Vilmos–Ettinger, Stefan–Stölting, Cécile 1992¹, 1998², 2003³. *Redewendungen Französisch/Deutsch. Thematisches Wörter- und Übungsbuch*. Francke Verlag, Tübingen.

² Bárdosi, Vilmos–Ettinger, Stefan–Stölting, Cécile–Butina, Екатерина Бенедиктовна 2002. *Фразеологизмы французского языка: словарь–практикум*. Уральское Издательство, Екатеринбург.

a szótár bevezetőjében, hogy pontosan milyen módszerrel ellenőrizték a gyakoriságot a keresőkben, levonták-e az ismétlődő találatok számát stb.)

A szócikkek további jelzéseket is használnak. A kifejezések variánsait perjel választja el egymástól. A különböző zárójelekbe tett információk más-más területről közölnek további tudnivalókat, például a kiejtésről, a vonatokról, a leginkább használatos nyelvtani alakról. A kis bomba szimbólum speciális gesztusra, illetve hamis barátokra hívja fel a figyelmet. Figyelemre méltó, hogy a gesztusokat nemcsak szavakkal írják körbe a szócikkek, hanem internetes linket is ajánlanak, ahol megnézhető a képes illusztráció (igaz, nem mindegyik link működik, és van, ahol angol a weboldalon található leírás). Felkiáltójel került az érdekes etimológiai magyarázatok elé. Mivel a sok különböző jelölés között könnyen elkavarodhatna az olvasó, nagyon hasznos, hogy minden oldalpár alján megjelenik lábjegyzetben a jelmagyarázat, így nem kell folyton előrelapozni, hogy mi mit jelent.

A spanyolul íródott bevezető tanulmányt leszámítva, amely maga is a francia–magyar testvérszótár bevezetőjének fordítása, a szótárt a címlaptól a kifejezések betűrendbe szedett jegyzékéig végigkíséri a kétnyelvűség. Bár helyenként kissé zavaró a két nyelv kavalkádjá (pl. a rövidítések magyarázatát tartalmazó jegyzékben), a párhuzamos szerkesztés mindenképpen bővíti a potenciális felhasználók körét, hiszen a franciául kevésbé, de spanyolul jól tudó olvasók is pontosan megérthetik a kifejezések jelentését és használatát. Ugyancsak fontos, hogy míg a szótár alapvető szervező elve a témakör, a kiadvány második részében (utolsó hatodában) helyett kapott a témák jegyzéke spanyolul és franciául vegyesen, valamint a francia kifejezések és spanyol megfelelőik ábécérendes jegyzéke (nyelvek szerint szétválogatva). Így a jegyzékekből kikereshető fejezetszámok alapján akkor is meg tudunk keresni egy kifejezést, ha csak a témájára vagy az elejére emlékszünk. A tematikus elrendezésből adódóan a szótár nagy részében nem az ábécérend uralkodik, de ez egyáltalán nem nehezíti meg a keresést, éppen ellenkezőleg. A tanulást, a kifejezések rögzülését jelentősen elősegíti, hogy „bokrokban”, asszociációs alapon találkozunk velük a felhasználó.

A szótár – a készítőik által deklarált céloknak megfelelően – praktikus segédeszköz lehet a franciául tanuló spanyolok számára. Ugyanakkor azok is haszonnal forgathatják e hiánypótló művet, akik idegen nyelvként beszélnek mindkét nyelvet, és vonzódnak az összehasonlító nyelvészethez, vagy egyik nyelvtudásukat a másik segítségével szeretnék elmélyíteni, például az újlatin nyelvek közötti pozitív interferencia felhasználásával. A mű alapos és megbízható tudást kínál, emellett pedig áttekinthető és érdekes olvasmány, ami egy szótár esetében nem szokványos jellemző. Olyan értelemben viszont mégiscsak pusztán szótár marad, hogy nem egészíti ki feladatgyűjtemény, amelyet pedig a korábbi, más nyelvű kiadásoknál már megszokhattunk. Tóth Péter illusztrációi ezúttal csak a fejezetek kezdőlapját díszítik. A szótár másik gyenge pontja a kiadáshoz választott papír: bár fényes és elegáns, rendkívül nehéz lesz tőle a kiadvány, miközben a borító viszonylag vékony és sérülékeny. Egy olyan könyv esetében, amelyet arra szántak, hogy az olvasók gyakran forgassák, márpedig itt a tartalom erre csábít, fordítva szerencsésebb lett volna: strapabíróbb kötésben vékonyabb lapok. Reméljük, a következő kiadásban erre is gondol a kiadó.

Lehet, hogy nem is kell már erre sokat várni. Az, hogy a szótár a hazai könyvesboltokban jelenleg nem kapható, nem meglepő, hiszen nem a magyarországi olvasóközönség az elsődleges célpont. Az viszont, hogy alig több mint egy évvel a mű megjelenése után már a nemzetközi internetes könyvforgalmazó hálózatoknál is csupán használt példányok szerezhetők be némi szerencsével és borsos áron, hű képet fest a szótár népszerűségéről.

Szirmai Judit

PhD-hallgató

ELTE BTK Nyelvtudományi

Doktori Iskola